

DIJAŠKI DOMOVI KOT POMEMBEN DEL SLOVENSKEGA PODROČJA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

Dijaški domovi Slovenije so pomemben del področja vzgoje in izobraževanja v Sloveniji, saj v njih biva preko 5000 mladostnikov¹, kar je skoraj 7-odstotni delež celotne populacije, ki se šola na srednjih in poklicnih ter gimnazijskih programih. Nekateri domovi imajo kombinirano dejavnost in so dijaški in študentski domovi pri šolah. V nadaljevanju je prikazan številčni pregled namestitev dijakov v slovenskih javnih in zasebnih domovih². Pretežno so to dijaki in v manjšem deležu študentje višjih šol³, ki se izobražujejo izven kraja stalnega bivališča, nekateri pa se odločijo za vstop v dom iz socialnih, zdravstvenih, osebnih ali drugih razlogov. Domski dijaki preživijo tu najpomembnejši del svojega odrasčanja, ko iščejo poti iz otroštva in družinske skupnosti v samostojno odraslo življenje. Starostni razpon dijakov je večinoma med štirinajstim in dvajsetim letim. Namestitev v dijaški dom jim omogoča, da se lahko šolajo na šoli, ki so si jo izbrali za želeni poklic ali nadaljnjo študijsko pot. V nadaljevanju želimo predstaviti naše področje, kajti menimo, da javnosti, tudi strokovne, premalo poznajo in razumejo delovanje dijaških domov, vsebino našega dela in velik prispevek, ki ga doprinašamo h kvaliteti in uspešnosti srednješolskega izobraževalnega sistema v Sloveniji. V dijaških domovih dijaki ne le spijo in jedo, temveč mladostniku, družini, šoli, družbi v celoti predstavljajo predvsem podporni steber, saj opravljajo pomembno skrbniško, vzgojno in izobraževalno nalogo. »/... naš/ model dijaških domov /.../ je v Evropi, prepoznan kot unikaten /.../ posnemanja vreden zgled celo v državah z višjim splošnim življenjskim standardom«⁴. Kot primer lahko navedemo, da podatki dokazujejo, da je učni uspeh dijakov, ki so vključeni v dijaški dom, v primerjavi z učnim uspehom dijakov, ki se vozijo od doma ali pa živijo pri zasebnikih, pomembno boljši. Vzgojitelji niso varuhi, nadzorniki ali kontrolorji, pač pa prevzemajo in opravljajo mnogo zahtevnejše naloge, skladno s svojimi strokovnimi kompetencami. O tem bomo podrobneje pisali v nadaljevanju.

Želimo, da je naš strokovni prispevek na področju vzgoje in izobraževanja prepoznan in upoštevan in da smo kot sposobni sogovorniki aktivno vključeni v vsakršno oblikovanje morebitnih novih smernic delovanja, še posebej pa v razmerah, ki so jih in jih bodo morda prinesle omejitve za preprečevanja širjenja koronavirusa.

Domovi so v sistemu vzgoje in izobraževanja normativno umeščeni in opredeljeni v naslednjih pravnih dokumentih:

- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja,
- Zakon o gimnazijah,
- Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju,
- Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje izobraževalnih programov in vzgojnega programa na področju srednjega šolstva,
- Pravilnik o bivanju v dijaških domovih,

¹ V Sloveniji se trenutno šola 73000 srednješolcev. Novinarska konferenca o aktualnem stanju v zvezi s koronavirusom (25.5.2020), https://www.youtube.com/watch?v=ZglUKSvIHWc&feature=emb_title.

² V preglednici niso navedeni podatki za študente in zamejske domove.

³ Nekateri domovi sprejemajo tudi študente dodiplomskega izobraževanja, imajo kombinirano dejavnost in so dijaški in študentski domovi. V nadaljevanju je prikazan številčni pregled namestitev dijakov v slovenskih javnih in zasebnih domovih.

⁴ Nahtigal, J. (2016). *Dijaški in študentski dom Koper*. 70 let.

- Sklep o številu točk za posamezna merila v postopku izbire kandidatov ob omejitvi vpisa v vzgojni program za dijaške domove.

Delo in poslanstvo dijaških domov vsebinsko in metodološko usmerjata in opredeljujeta

- Vzgojni program za dijaške domove iz leta 2011 in
- Priročnik za vzgojitelja v dijaškem domu⁵.

V strokovni literaturi je področje vzgojnega dela v dijaških domovih predstavljeno v naslednjih virih:

- Dijaški domovi in neformalno izobraževanje⁶,
- Revija Iskanja,
- Razni pedagoški priročniki⁷,
- Zborniki, monografije ...,
- Priročnik za vzgojitelje v dijaškem domu,
- Zborniki in prispevki z mednarodnih kongresov, strokovnih posvetov in drugih oblikah izobraževanja za vzgojitelje in strokovne delavce v domovih (DVDDS).

Veliko pa lahko o delu posameznih dijaških domov izvemo ob ogledu njihovih spletnih strani.

ORGANIZIRANOST DIJAŠKIH DOMOV

Domovi so organizirani v Skupnost dijaških domov Slovenije, ki se povezuje z drugimi strokovnimi združenji, vzgojitelji pa v Društvu vzgojiteljev dijaških domov Slovenije.

Na Zavodu republike Slovenije za šolstvo je za področje dijaških domov trenutno zaposlena svetovalka za domove v obsegu 1/5 delovnega časa.

TABELA: Število samostojnih dijaških domov in domov v okviru srednjih šol ali šolskih centrov, javnih in zasebnih domov, podatki o številu dijakov in vzgojnih skupin/vzgojiteljev v šolskem letu 2019/20 ^{8 9 10}

VRSTE DIJAŠKIH DOMOV	ŠT. UČENCEV	ŠT. DIJAKOV ₁	ŠT. ŠTUD. VIŠJH ŠOL ²	ŠT. ŠTUD. VIŠOKIH ŠOL ²	SKUPAJ	ŠT. VSEH RAZPOL. POSTELJ	ZASEDENO ŠT Z DIJAKI	ŠT. VS
Samostojni DD SKUPAJ (1 - 13)	0	2.814	0	0	2.814	4.998	56,3%	100

⁵ Starkl, D. (1999). Priročnik za vzgojitelja v dijaškem domu. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

⁶ Dečman Dobrnjič, O. (2013). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

⁷ Zavod Republike za šolstvo. Knjigarnica. <https://www.zrss.si/zalozba/knjigarnica>

⁸ Povzeto po podatkih MIZŠ, ki jih je pripravila Urška Zobec.

⁹ V dijaških domovih je trenutno vpisanih cca 7% vseh srednješolcev v SLO.

¹⁰ Iz števila vzgojnih skupin izhaja število vzgojiteljev, v domovih so zaposleni drugi strokovni delavci v določenem deležu, skladno z normativi. Normativna vzgojna skupina šteje 28 dijakov.

DD pri srednjih šolah SKUPAJ (1 - 19)	0	1.523	0	0	1.523	2.630	57,9%	59
Zasebni zavodi SKUPAJ (1 - 3)	0	734	0	0	734	829	88,5%	29
VSI DIJAŠKI DOMOVI - SKUPAJ 36	0	5.071	0	0	5.071	8.457	60,0%	188
<i>¹ Podatki o številu dijakov se nanašajo na dijake, vključene v Vzgojni program za dijaške domove, ki ga financira MIZŠ</i>								

Prednosti nastanitve v domu za dijaka in starše v primerjavi z vožnjo od doma ali bivanjem doma: prehrana, prostorski pogoji in oprema, časovne obremenitve, varnost, oddaljenost/bližina šole ...

Bivanje v dijaškem domu dijaka časovno in fizično razbremeni in mu omogoča, da nameni več časa in energije za učenje, dodatne aktivnosti (treningi, glasbene vaje) in prostočasne dejavnosti. Z življenjem v domu se dijak izogne napornemu usklajevanju športnih, kulturnih ali drugih interesnih dejavnosti s šolskim delom. Zaradi bližine šole in doma so dijaki bolj spočiti in redno prehranjeni. Pomembna razlika med življenjem doma in v domu se kaže tudi v tem, da dijakom ni potrebno zgodaj vstajati in prebiti veliko časa na javnem prevozu in na cestah. Dnevno izpostavljanje prometu predstavlja veliko nevarnost predvsem voznikom začetnikom, ki dnevno potujejo v šolo in nudijo prevoz svojim sovrstnikom. Vožnja dijakom predstavlja precejšen napor in jih po razčlenjenih in marsikdaj do popoldneva razvlečenih urnikih, ki jih imajo predvsem dijaki na umetniških programih, precej utruja in izčrpa. S tem ko niso dnevno izpostavljeni vožnjam, prihranijo tudi na času.

Marsikdaj dijaški domovi dijakom nudijo varnejše in mirnejše okolje od njihovega domačega okolja. Nekateri doma živijo pod neurejenimi bivalnimi pogoji, ki jim ne nudijo zadostnega občutka varnosti. V določenih družinah vlada nasilje, alkoholizem in konflikti med starši ali s partnerji staršev, tako da dijaki trpijo v neurejenih razmerah. V posameznih primerih starši niso kos svoji vlogi ali pa so morebiti odsotni¹¹. Dijaki, ki živijo na kmetijah in doma trdo delajo ali prevzemajo skrb za sorojence, so močno obremenjeni, v dijaških domovih pa lahko najdejo svoj mir in zasebnost. V nekaterih družinah je nenazadnje lahko celo dobrodošlo, da se starši od otrok za nekaj časa ločijo in odpočijejo drug od drugega. Zaradi distance se odnosi v družini lahko nekoliko prevetrijajo, kar pa marsikomu ugaja, saj je obdobje pubertete za nekatere starše tudi velik zalogaj.

Uresničevanje ciljev in upoštevanje temeljnih načel vzgojno-izobraževalnega procesa v dijaških domovih

Cilji¹² vzgojno-izobraževalnega procesa v dijaških domovih so v skladu z nacionalnimi cilji vzgoje in izobraževanja in temeljijo na veljavni zakonodaji. V domovih sledimo tem ciljem in

¹¹ Pomagajmo srednješolki Tiji, starši so ji zapustili dolgove (2020). <https://onaplus.delo.si/pomagajmo-srednješolki-tiji-starši-so-ji-zapustili-dolgove>

¹² Vzgojni program za dijaške domove

http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2019/programi/media/pdf/programi/2011_Vzgojni_program_DD_o_bjava.pdf

v vzgojno-izobraževalnem procesu upoštevamo temeljna načela na vseh področjih našega vzgojnega delovanja.

V Vzgojnem programu za domove je opredeljen pomen bivanja dijaka v dijaškem domu v času šolanja, predstavljena je dodana vrednost dijaškega doma za razvoj mladostnika in mladostnikov prispevek k družbenemu bogastvu. V nadaljevanju predstavljamo prispevek domov z ugotovitvami, povzetimi na podlagi odgovorov vzgojiteljev, svetovalnih delavcev in ravnateljev, ki so v odgovorih na anketo podelili svoja razmišljanja, ki izhajajo iz praktičnih izkušenj.

Področje učenja: izobraževanje, formalno in neformalno učenje, učna pomoč, oprema, izmenjava znanj in izkušenj, strokovni kader ...

Pravica do izobrazbe je ena od temeljnih otrokovih pravic. Dijaki se vpisujejo v dijaški dom, saj se želijo izobraževati izven domačega kraja, kadar tam ne najdejo ustrezne smeri, programa ali vrste izobraževanja. Domovi nudijo dijakom primerne pogoje za bivanje, ustrezno, skladno s smernicami za prehrano mladostnikov pripravljeno svežo in kakovostno hrano, ki je prilagojena tudi posebnim zahtevam posameznikov (dietna prehrana), in pogoje za šolsko delo – opremo, prostore, učila, tehnologijo. V domu dijaki živijo v spodbudnem okolju med vrstniki in dobijo podporo strokovnih delavcev. Slednji lahko s svojimi izkušnjami in znanjem dijakom z učnimi težavami nudijo veliko več, saj so ti deležni brezplačne učne pomoči, ki je doma ne bi dobili. Učna pomoč vzgojiteljev, ki so največkrat profesorji raznih strok, je dobrodošla in potrebna pri običajno težjih, zahtevnejših predmetih, kot so matematika, fizika in drugi naravoslovni predmeti, pri jezikih in strokovnih predmetih. Dijake v dijaškem domu vodimo k razvijanju samostojnosti pri učenju in jih seznanjamo z ustreznimi metodami in tehnikami učenja. S pomočjo mentorjev, tutorjev, zgledov in omogočanjem samorefleksije, s sodobnimi pristopi formativnega spremljanja, poučevanja in principi vključujoče šole, dijak prepozna in krepi svoja močna področja ter premaguje šibke točke. Čas v dijaškem domu je strukturiran, prostor za učenje določen in znan. Dijaški dom nudi varno sprejemajoče okolje, novincem pa omogoča, da se formalno in neformalno učijo od vzornih starejših dijakov, ki so pripravljene ponuditi individualno ali skupinsko učenje.

Dijaški dom ponuja pester izbor interesnih dejavnosti, športnih aktivnosti, raznovrstnih prireditev ter izobraževanj, s pomočjo katerih lahko dijak optimalno razvija svoje potenciale. Dijak se formalno in neformalno izobražuje in hkrati zori kot osebnost, v interakciji z drugimi dijaki razvija svoje socialne veščine in zadovoljuje svoje čustvene potrebe. V sobivanju z drugim dijakom v sobi pa razvija veščine, ki mu bodo omogočale zdrave odnose v osebnih zvezah.

Da so domske aktivnosti tudi lepa odskočna deska za marsikaterega dijaka, kaže tudi izkušnja iz DDLB, ki je lani praznoval 70 let delovanja, hkrati pa je gostil prireditev v okviru 15-letnice delovanja domskega časopisa, kjer so se pridružili nekateri bivši dijaki. Ena izmed bivših dijakinj je zaradi delovanja pri domskem časopisu, kamor se je vključila čisto naključno, kasneje zaključila študij primerjalne književnosti. Druga dijakinja, prav tako aktivna pri časopisni dejavnosti, je postala lektorica pri znanem časopisu, en dijak si kruh služi s stripi, svoje poti je kot dijak ubiral pri izdaji domskega časopisa.

Strokovnost in strokovni kader: vzgojitelji, svetovalna služba, sodelovanje s šolo idr. Zavodi, timski pristop ...

Pogoj za zaposlitev na delovno mesto vzgojitelj v dijaškem domu je končana univerzitetna izobrazba (VII/2. stopnja) pedagoške smeri oziroma druge smeri z dodatnim opravljenim pedagoško-andragoškim izpitom ter strokovni izpit. Različne smeri izobrazbe vzgojitelja (pedagogi, socialni delavci, specialni pedagogi, andragogi, profesorji raznih področij znanosti) omogočajo različne pristope k dijaku. Pomembno je medsebojno dopolnjevanje znanja med zaposlenimi, saj na ta način vsi delajo za skupni interes, tj. v dobrobit dijaka.

Med mladostniki so dijaki s posebnimi razvojnimi problemi, ki potrebujejo dodatno spodbudo za doseganje lastnih potencialov. Vzgojitelj v dijaškem domu spremlja dijaka od prvega letnika do zaključka šolanja, pri tem pa je osredotočen na optimalni razvoj posameznika. Posameznemu dijaku se individualno posveti, spozna njegove težave ter išče modele za njihovo reševanje, pri čemer sodeluje z ostalim strokovnim kadrom (prilagojeni stili učenja, fleksibilna organizacija, timsko delo). Permanentno se izobražuje in izpopolnjuje na strokovnem področju, da je lahko kos aktualnim razvojnim težavam dijakov.¹³ Vzgojitelj spremlja dijakov učni napredek, sodeluje s starši in šolo, spremlja tako formalno zastavljene cilje kot tudi cilje, ki jih zgolj izobraževalni del morda ne zazna. Prav tako je njegova naloga, da sprevidi in zazna dijakove stiske, zagate in mu pomagati odpraviti ali razrešiti aktualne težave. Posebej se to zaznava pri timskem pristopu, ki omogoča, da se dijakove težave hitreje prepozna. Včasih je dovolj le pogovor, včasih pa je potrebna poglobljena obravnava. V domu dijaki lahko poiščejo strokovno pomoč, so del timske obravnave, deležni svetovanja ali pa se jih napoti na druge strokovne službe. Prav tako pa si dijak lahko med vzgojitelji izbere svojega zaupnika in najde oporo v odrasli osebi, ki ji najbolj zaupa, četudi ta morda ni njegov matični vzgojitelj.

Vzgojitelji tesno sodelujejo s šolo, in sicer s šolskimi svetovalnimi službami profesorji in razredniki ter tudi z drugimi zavodi. Predstavljajo tudi vezni člen med šolo, starši in mladostnikom. Vzgojitelj je zelo pomembna odrasla figura v življenju mladostnika, ki ima dodatno znanje za delo z mladimi. Ni le dijakov zaupnik in zagovornik, pač pa tudi ogromna pomoč staršem, saj si za dijaka vedno vzame čas in se mu posveti. Je dijakov posrednik in svetovalec v šoli, zna timsko obravnavati dijake in nudi svetovanje in hitro pomoč. Vzgojitelj je izkušen človek pri delu z mladimi. Posebno v situacijah, ko družinske razmere niso najboljše, ko dijak nima podpore staršev, prevzame vzgojitelj vlogo pomembnega odraslega, ki mu mladostnik lahko zaupa. V nekaterih primerih se lahko zgodi, da starši vso odgovornost prenesejo na pleča dijaškega doma in pričakujejo, da bodo vzgojitelji hoditi na govorilne ure v šolo. Vzgojni element je v takih primerih še izrazitejši, marsikdaj se zgodi, da vzgojitelj reši kakšnega izmed otrok. Vzgojitelj je tako zelo pomemben vezni člen med šolo, starši in mladostnikom. V primerjavi s starši lahko strokovno in z večjo emocionalno distanco, bolj objektivno in nepristransko sodeluje v timskih pristopih. Vzgojitelji lahko učiteljem posredujejo pomembne informacije in opažanja glede dijakov in dijakinj. Dijake poznajo z drugačne plati kot starši in učitelji. Z dijakom lahko spletejo bistveno kompleksnejši in bolj poglobljen odnos v primerjavi z odnosom z učiteljem, saj v domu dijaki preživijo bistveno daljši

¹³ Glede na trenutne epidemiološke razmere smo v izvedli strokovni posvet in izobraževanje na temo vrnitve dijakov v dijaški dom po epidemiji koronavirusa Covid-19 predvidevamo, da se bodo dijaki vrnili v šolo in dom z različnimi vtisi, težavami in stiskami. Takrat bodo vzgojitelji že pripravljene na morebitne nove izzive, ki jih bodo lahko skupaj z dijaki konstruktivno premagovali.

čas kot v šoli, poleg tega pa je ta čas tudi drugače obarvan in strukturiran. Odnos je manj formalen in bolj sproščen, saj ni tako storilnostno naravnani in prežeti s strahom pred ocenjevanjem. Vzgojiteljeva vloga je neprecenljiva, kajti velikokrat je lahko prav vzgojitelj tisti najbolj pomemben dejavnik, da mladostnik vztraja pri učenju, uspešno zaključi šolanje in postane samostojen zaposljiv posameznik v družbi. Nemalokrat se zgodi, da bivši dijaki doma že po končanem šolanju z veseljem pridejo na obisk ali pa v dijaški dom pripeljejo svojega otroka ter obenem izrazijo hvaležnost za trenutke, preživete v domu.

Dijaški domovi sodelujejo tudi s socialnimi službami širšega in ožjega okoliša, zlasti pri reševanju namestitve v primerih, ko obstaja vrzel med družino (domom) in vzgojnim zavodom. Sprejemajo dijake, ki imajo v domačem okolju težave, niso pa te take, da bi jih zaradi njih nastanili v posebne vzgojne zavode, drugega vmesnega prostora pa zanje ni. S svojimi strokovnimi delavci in drugim podpornim osebjem, zaposlenim v domu, starši in šolo vzpostavimo varnostno mrežo, v katero se mladostnik lahko ujame ob nepričakovanih zdrsih, tako v šoli kot tudi v osebem razvoju.

Ustvarjanje pogojev in skrb za optimalni razvoj posameznika in zdravje: psihično in fizično zdravje, intelektualne, čustvene potrebe, interesi, strukturiran čas, pravila, meje in okviri, samostojnost, odgovornost, dnevni in tedenski ritem, podpora, pomoč ...

Z zavestnim in strokovnim delom dijaški domovi skrbijo za zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, rasno, etnično in narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo oziroma zdravje.

V domu dijak razvija samostojnost. Od dijakov se pričakuje, da odgovorno in samostojno skrbijo za izpolnjevanje obveznosti do šole, do dijaškega doma, dom privzgaja higienske in delovne navade. V času najstništva je zelo pomembna struktura časa, jasna, dogovorjena in primerno mehka pravila, ki jih dijaški dom veleva. Še posebej so pomembna pri novincih, kasneje se z razvojem samostojnosti in odgovornosti lahko stroga struktura bolj prilagodi posameznikovim potrebam. Določena so prostor in čas za učenje, dnevni in tedenski ritem, ki omogočajo optimalno rutino, kar prispeva k uspešnejšemu učnemu uspehu. V mikrookolju doma, kjer so nameščeni dijaki iz različnih geografskih in socialnih okolij, se preko stikov z vrstniki v sobi, oddelku, vzgojni skupini, pri medskupinskih in meddomskih sodelovanjih ob priložnostih, kot so interesne dejavnosti, skupne prireditve, tekmovanja, ekskurzije ipd., mladostniki učijo kulture dialoga in se srečujejo s kulturnimi vsebinami, ki jih v svojem domačem kraju mogoče ne bi obiskovali. S tem ko so razporejeni v dvo - ali troposteljne sobe, se dijaki učijo odgovornosti, prilagajanja, nenasilne komunikacije in spoštovanja različnosti. Skupno z vzgojitelji oblikujejo pravila in okvire, ki se jih je potrebno držati, pogostokrat so ti okvirji strožji, kot bi bili doma. Življenje v domu je odličen poligon za usvajanje osnovnih življenjskih veščin, kot so sobivanje, spoštovanje in toleranca, komunikacija z nasprotnim spolom, sodelovanje z odraslimi (vzgojitelji, svetovalnim delavcem, varnostniki, kuharicami ...), sprejemanje različnosti in drugačnosti, širjenje obzorij, pridobivanje novih izkušenj, spopadanje z bivanjem v gosto poseljenem mestu, dvig kulturnega nivoja (kino, gledališče), rojevanje novih interesov posameznika itd.

Prosti čas: interesne, prostočasne dejavnosti, dodatna ponudba doma, dijakova močna področja, neformalno učenje ...

Dijaški domovi z lastnimi kadrovskimi potenciali in tudi s sodelovanjem zunanjih izvajalcev in institucij nudijo dijakom pester nabor prostočasnih dejavnosti, tudi nadstandardnih, ki so največkrat brezplačne, tako s področja kulture, umetnosti, znanosti in raziskovanja, ljudske dediščine, športa, psihosocialni veščin, ročnih spretnosti, prostovoljstva ... Nemalokrat ravno vključevanje v te aktivnosti pomembno prispeva k razvojnemu napredku dijakov iz manj spodbudnih okolij, kjer ni takih možnosti udejstvovanja ali k napredku mladostnikov s posebnimi potrebami, ki preko prilagojenih aktivnosti premagujejo svoje ovire in dvigajo svojo samopodobo.

Vzgojitelji spremljajo, kaj dijak počne, s kom se druží, vključevanje v organizirane dejavnosti na dijake deluje preventivno z vidika nevarnosti brezdelja, apatije, tveganja za bežanje v odvisnosti, zatekanje v slabo in nezdravo družbo.

Enake možnosti in pravičnost: enake možnosti za vzgojo in izobraževanje na območjih s posebnimi razvojnimi problemi; dijaki iz socialno manj spodbudnih okolij; mladostniki s posebnimi potrebami, posebno občutljivi in ranljivi posamezniki, nadarjeni dijaki ...

Bivanje v domu omogoča dijakom, da se šolajo prav na izbrani šoli. V na novo vseljenem okolju lahko dobi dijak, ki je bil v domačem okolju morda kakorkoli zaznamovan, novo priložnost. Lahko se osredotoči nase in odmisli domače težave in si skuša urediti življenje zase ob strokovni pomoči in podpori vzgojnega osebja in vrstnikov. Vse več je dijakov iz neurejenih družin in dijakov s posebnimi potrebami. Država in dom pripomoreta k enakim možnostim tudi z dodatnim sofinanciranjem bivanja, tj. s subvencijami za sorojence, solidarnostnimi skladi.

Socialno učenje in razvoj: stiki z vrstniki, medsebojna podpora in pomoč, socialno učenje, samostojnost, medvrstniško učenje, zgledi, sprejemanje različnosti, strpnost, prostovoljstvo, solidarnost ...

V domu dijaki zadovoljujejo svoje potrebe po pripadnosti, ljubezni, varnosti, sprejetosti, pomembnosti. Življenje v skupnosti dijaškega doma krepi vrednote, kot so prijateljstvo, nenasilje, empatija, strpnost, podjetnost, družbena odgovornost, prevzemanja odgovornosti za lastne odločitve in lastna ravnanja. Velik je poudarek na sekundarni socializaciji. V domu se morajo dijaki v obdobju osebne rasti in zorenja neprestano vključevati v socialne interakcije z vrstniki, vzgojitelji, ostalimi zaposlenimi, študenti, gosti, in z dijaki ter študenti iz tujine. Tako spoznavajo, osvajajo in ponotranjijo norme, pravila, moralne vrednote, razvijajo socialne veščine, komunikacijo, senzibilnost, sposobnost empatije in širijo svojo socialno mrežo. Skupinska dinamika je zelo močna, večja se potreba po sprejetosti, pripadnosti, uveljavljanju. Kompetence, ki jih s tem razvijajo, prispevajo tudi h kasnejši socialni in poklicni uspešnosti, saj povečajo možnost za zaposlitev.

Vrednote, stališča, prepričanja, komunikacija: nenasilje, enakopravnost, pravičnost, družbena odgovornost, državljanska vzgoja, podjetnost, sprejemanje, empatija, strpnost, kulturni in vrednostni vplivi, duhovna širina, empatija, ekologija, trajnostni razvoj ...

Med dijaki se spodbuja enakopravnost, empatijo, pravičnost, strpnost, vzgajamo družbeno in državljansko odgovorne dijake, jim dajemo duhovno širino in spodbujamo k podjetnosti in k trajnostnemu razvoju.

Velik del vzgojne dejavnosti se posveča razvoju duha mladega človeka. Razvijajo se mladostnikove delovne navade, spoštovanje do vseh vrst dela, vključuje se jih tudi v fizično delo, v skupne delovne akcije, skrb za čisto, urejeno, zdravo okolje in razvijamo prostovoljstvo. S tem prebujamo zavest skupnega prostora in odgovornosti zanj.

Z enakopravnim obravnavanjem vseh dijakov v domu domovi prispevajo k optimalnemu razvoju posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, rasno, etnično in narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo, posebnosti.

Vzgojno delovanje je prežeto s spoštovanjem otrokovih in človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ponuja razvijanje enakih možnosti obeh spolov ter s tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi. Z interesnimi dejavnostmi, ki spodbujajo in omogočajo jezikovno izražanje, prispevamo k razvijanju jezikovnih zmožnosti in sposobnosti ter k ozaveščanju o položaju slovenskega jezika v Sloveniji. Na območjih, ki so opredeljena kot narodno mešana, pa ob slovenskem jeziku skrbimo za ohranjanje in razvijanje italijanskega in madžarskega jezika. Delo temelji na načelu spodbujanja zavesti o integriteti posameznika, na razvijanju zavesti o državni pripadnosti in nacionalni identiteti ter vedenja o zgodovini Slovenije in njeni kulturi. Z mednarodnim sodelovanjem se dijakom omogoča tudi vključevanje v procese evropskega povezovanja.

Katere probleme in rešitve v primeru podaljšanja ali ponovitve epidemioloških izrednih razmer vidimo v naslednjem šolskem letu? Katere prilagoditve bi po našem mnenju bile nujne in bi jih domovi lahko zagotovili za ohranjanje zdravja in varnosti? Kaj bi pomenilo podaljšanje šolanja na daljavo za domove? Kako bi lahko z delovanjem in odprtjem domov v izrednih razmerah prispevali k enakim možnostim in pravici šolanja za vse?

V času epidemije in sedaj, ko se učenci in morda celo dijaki počasi vračajo v šole, se v medijih ne omenja dijaških domov, kar kaže na naš obrobni položaj v očeh pristojnih. Prišlo je do enostavne odločitve z vladno uredbo.

Domovi so bili v času epidemije zaprti ali pa delovali v zelo zmanjšanjem obsegu. Upošteva je vladno uredbo so zagotavljali minimalne, okrnjene pogoje za bivanje dijakom in študentom iz tujine. Vzgojitelji so bili oz. so še na čakanju, vendar so mnogi prostovoljno, skladno s poklicno etiko in vestjo, ohranjali stike z dijaki svoje vzgojne skupine in jim nudili oporo in pomoč.

Delo od doma in s tem dnevni stik z dijaki se je pokazal kot zelo uspešen. Ne glede na fizično distanco se je ohranila socialna povezava z dijaki ne le v povezavi s šolskim delom, pač pa tudi glede občutkov, počutja in čustev v nastali situaciji. Ta vez med dijaki in vzgojitelji se je izkazala za zaželeno in učinkovito. Na daljavo je potekalo dogovarjanje med dijaki samimi, med dijaki in vzgojiteljem za učno pomoč, kajti nekateri so potrebovali usmeritve za premagovanje težav v šoli. Vzgojitelj je bil v tem času lahko most med šolo in domom, sploh

pri dijakih s težavami v komunikaciji, organizaciji in pri dijakih s posebnimi potrebami. Omogočena jim je bil individualna pomoč, pogovor preko spletnih aplikacij. Vzgojitelji so bili podpora tudi družini, usmerjali so jih na ustrezne institucije, če so potrebovali pomoč, pomagali dobiti potrebne računalnike, ki so jih dostavili družinam. To so primeri, ki pričajo o pomembnosti tega poklica, saj so vzgojitelji lahko zelo koristni, da lahko kolesje v takih izrednih razmerah vsaj kolikor toliko deluje naprej.

Vendar pa stiki z dijaki, omejeni na digitalne oblike, v najboljšem primeru na stike preko videokonferenc, niso nadomestilo in so daleč premalo za učinkovito vzgojno delo. Težko je namreč uvideti stiske otrok preko kamere. Niso vsi vzgojitelji in dijaki spretni pri uporabi tehnologij, niti nimajo vsi ustrezne opreme doma. Delež dijakov doživlja velike stiske, ki so lahko opažene le, če smo v stalnem osebnem stiku z dijaki. Glede na to, da so v šolah za reševanje tovrstne problematike zaposleni svetovalni delavci, je v novo nastalih situacijah teh delavcev bistveno premalo.

Trenutno poteka v domovih vzgojna dejavnost poleg prej omenjenim tujcem le še za dijake zaključnih letnikov oziroma za maturante.

Kako sedaj, kako naprej?

Dijaški domovi bi vsekakor morali ohraniti vzgojno-izobraževalno dejavnost najmanj v takem obsegu kot pred marcem 2020 ne glede na objektivno spremenjene izredno zahtevne okoliščine tako za dijake, ki so že sedaj vpisani v domove, kot morda tudi za tiste, ki niso domski dijaki, imajo pa v času šolanja na daljavo učne ali drugačne težave oziroma nimajo pogojev in opreme za domače učenje.

Dijaški domovi so v obdobju od začetka epidemije v statusu, ki je dobesedno zaustavil uresničevanje vseh ciljev. Ustavil se je razvoj, miruje tudi prenova objektov in dijaških sob zaradi izpada prihodkov, ki jih pridobimo na trgu. Trenutno ni jasno, kaj se bo dogajalo z nami v prihodnje. MIZŠ nam je sicer zagotovilo nekaj sredstev za nujno pokrivanje stroškov, a to bo najverjetneje minimum za golo preživetje. Ne vemo, kakšna bo letošnja poletna turistična dejavnost, ki nam običajno omogoča, da nadoknadimo primanjkljaj prihodkov, da ohranjamo in izboljšujemo redno dejavnost, da vzdržujemo vitalnosti objektov.

Želimo si, da bi septembra vstopili v normalno v šolsko leto, s čimer bi se lahko počasi v nekaj letih pobrali. V kolikor bodo strogi zdravstveni ukrepi ali pa ponovitev zaprtja prisotni še jeseni in naprej, se nam ne obeta prav nič dobrega. Pričakujemo lahko likvidnostne težave in le težko bomo lahko ohranili svoje poslanstvo.

Brez delovanja dijaških domov bodo dijaki iz oddaljenih krajev v podrejenem položaju v odnosu do tistih v mestu ali onih, ki imajo šolo po svoji izbiri blizu kraja bivanja.

Veljalo bi razmisliti o znižanju normativov, vendar je tu potrebno poudariti, da s tem ne želimo, da se zmanjšuje vpis v dijaške domove. Pri tem je potrebno biti res previden. Potrebno pa bi bilo apelirati na pristojne, na zavod za šolstvo, ki obravnavajo otroke s posebnimi potrebami, da otrokom, ki dobijo odločbo o prilagojenih pogojih in dodatni pomoči, v šoli izdajo tudi odločbo za prilagoditev glede pogojev bivanja v domu. Veliko mladostnikov ima krize odraščanja, zaznavamo razne oblike rizičnega vedenja ... Morda bi bilo dobro razmisliti, da tudi

takim dijakom omogočimo odločbo, kajti potrebujejo res poglobljeno sprotno spremljanje, intenzivni osebni odnos, veliko individualnih pogovorov in dodatne pomoči.

Populacija, ki biva v domovih, se v času korona epidemije ni izkazala kot rizična za žarišča te nalezljive bolezni. Obolevnost in smrtnost med mladimi je dokazano nizka, zato je zdravje in odpornost mladih močan argument za nadaljnje pogovore glede odpiranja domov in omogočanja nameščenja mladih v do sedaj ustaljenih pogojih. Vračanje in bivanje v dijaških domovih ni vprašljivo, razen, če politika to vidi drugače. Razmejiti bo potrebno civilni pogled od političnega, strokovni od populističnega in predvsem opustiti gledanje črnih scenarijev in alarmov, ki se potem izkažejo za nične.

Upravičeno nas skrbi, da bi lahko prišlo do odpuščanja delavcev, če bi se epidemija podaljšala v jesen. V primeru, da se vsi dijaki ne bi smeli vseliti, lahko razmišljamo o možnosti za drugačno, dopolnjeno vlogo vzgojiteljev, ki bi lahko poskrbeli ne le za dijake, ki so nam dodeljeni v posameznih skupinah, temveč za celotno populacijo dijakov, tudi tistih, ki ne bivajo v domovih. Seveda bi se tudi mi morali usposobiti za ugotavljanje težav na daljavo in razviti metodologijo, kako dijakom priskočiti na pomoč. Mreža je velika in nedvomno je veliko strokovnjakov različnih profilov, različnih izkušenj in idej, ki bi lahko prispevali svoj delež.

Vsekakor bo potrebno raziskati, kakšne so možnosti, kakšne potrebe, se uskladiti in želje predstaviti.

Za konec - kaj potrebujemo in kaj želimo?

Kako bomo domovi obstali in delovali, če ostane šolanje na daljavo?

Kako zagotoviti varovanje zdravja, če se epidemija ponovi, hkrati pa mladim omogočiti čim boljše pogoje za šolanje in razvoj, kot ga nudimo domovi skladno s poslanstvom v normalnih razmerah?

Eden od predlogov bi lahko bil ta, da bi omejili prehajanje dijakov med skupinami, lahko bi razpotegnili prehranjevanje in razdelili skupine na ure, morda popolnoma prepovedali obiske.

Ali je izpolnjen pogoj za bodoče oblikovanje prostorskih, kadrovskih in časovnih normativov, kakšna bodo izhodišča za delo, oblikovanje normativov in standardov, kakšne kadrovske in prostorske pogoje imamo in kakšne lahko zagotavljamo in izkoristimo.

Nujno potrebno je dogovoriti in uskladiti poglede, kakšna bodo izhodišča za načrtovanje in delo v novem šolskem letu oziroma v morda spremenjenih razmerah.

Olga Jazbinšek, višja svetovalka za področje dijaški domovi pri Zavodu RS za šolstvo

mag. Nataša Erjavec, ravnateljica DD Bežigrad Ljubljana in predsednica aktiva dijaških domov ljubljanske in gorenjske regije

Saša Šterk, predsednica Društva vzgojiteljev dijaških domov Slovenije

V Ljubljani, 27. maj 2020